

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת וישלח, תשס"ו
מספר 631

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

סיפור דינה ושאלת ההתכוללות

בסיפור אונס דינה לא נשמע קולה של דינה בת יעקב, והקורא אינו יכול לדעת אם אכן נעתרה לשכם אשר דיבר על לבה (ג), ומרצונה החופשי נשארה בביתו, עד שנלקחה משם על ידי שמעון ולוי (כו), או ששהותה בבית שכם היה למורת רוחה. לשם השוואה, בסיפור אמנון ותמר נשמע קולה של תמר, ורגשותיה ברורים לאורך סיפור האונס מתחילתו ועד סופו. נראה כי במתכוון אין הסיפור מבליט את המישור האנושי, וכי הנושא המרכזי של סיפור דינה (בר' לג: יח-לה: ח) הוא היחס שבין המשפחה הישראלית לבין משפחות העמים שאליהן הגיעה זה עתה מפרדן ארם.¹ להלן אצביע על אמצעים לשוניים ואנלוגיות פנים מקראיות המכוונים אותנו לקריאת סיפור דינה מהיבט זה דווקא.

לצדם של המונחים "ויענה" (לד: ב) ו"נבלה" (ז), אשר עניינם פגיעה של אדם באדם, מבליטים הכתובים את המונח "טמא", העוסק בהבחנה דתית-רוחנית בין טומאה לבין טהרה.² כאשר השמועה על האונס מגיעה לאוזני יעקב, אוזניו כרויות לאסון הרוחני: "כי טמא את דינה בתו" (ה). תחבולתם של האחים מנומקת באותו מונח: "ויענו בני יעקב... במרמה, וידברו אשר טמא את דינה אחתם" (יג); "בני יעקב באו על החללים, ויבזו העיר אשר טמאו אחותם" (כז). השוואה עם האמור בספר דברים תאיר את סיפורנו. שם מדריכה התורה כיצד ניתן לתקן את העוול שנעשה לנערה שנאנסה, וכך כתוב: "כי ימצא איש נער בתולה אשר לא ארשה, ותפשה ושכב עמה ונמצאו. ונתן האיש השכב עמה לאבי הנער חמשים כסף, ולו תהיה לאשה. תחת אשר ענה לא יוכל שלחה כל ימיו" (כב: כח-כט). לעומת זאת, בסיפור דינה, על אף רצונו העז של שכם לקחת את דינה לאישה, ובזאת לתקן את הפגיעה בכבודה, אין אפשרות זו עולה כלל על הדעת, שכן מדובר בנישואי תערובת עם יושבי הארץ. בני יעקב אינם מתכוונים אף לרגע להסכים להצעת הנישואים של חמור ושכם, והכתוב מעיד עליהם במפורש כי הצעתם נאמרה "במרמה" (יג).

עיון מושכל בסיפור מורה על שדה סמנטי השזור לכל אורכו, ובו כינויי גוף בעלי עודף מידע, המבטאים זיקות משפחתיות שונות בין הדמויות – בנים, בת, אב, אחים, אחות. בעזרת אמצעי זה מודגש המפגש בין משפחת החיווי היושבת בשכם לבין משפחתו של יעקב. הכלי האנלוגי מרחיב את משמעותו של הסיפור. כינויי הזיקה המשפחתית משותפים לכל אותם מקורות מקראיים האוסרים על נישואי תערובת תוך הדגשת כינויי הזיקה של בנים ובנות. לדוגמה: "ולא תתחתן במ. בתך לא תתן לבנו, ובתו לא תקח לבנך" (דב' ז: ג); "ויקחו את

¹ ראה י' אמת, גלוי ונסתר במקרא, תל-אביב 2003, עמ' 194-200.
² השווה פ' פולק, הסיפור במקרא, ירושלים 1994, עמ' 22-23.

בנותיהם להם לנשים, ואת בנותיהם נתנו לבניהם, ויעבדו את אלהיהם" (שופ' ג:ו); "ועתה בנותיכם אל תתנו לבניהם, ובנותיהם אל תשארו לבניכם" (עזרא ט:יב); "לא נתן בנותינו לעמי הארץ, ואת בנותיהם לא נקח לבנינו" (נחמ' י:לא). כשם שסיפור דינה עוסק בנושא ההתבוללות בעת כניסתם לארץ של יעקב ומשפחתו, כך כל איסורי ההתבוללות נוגעים לכניסת העם לארץ המובטחת, אם בתקופת הכיבוש וההתנחלות, ואם בתקופת שיבת ציון שלאחר גלות בבל.

בהמשך, הוראתו של יעקב לבניו להסיר את אלוהי הנכר אשר בידם (לה:ב-ד) משתלבת היטב בסיפור. כנראה שאותם "אלהי נכר" ו"נזמים" נלקחו כשלל מהעיר שכם והיה חשש מהשפעתם האלילית המסוכנת. כשם שיש להימנע מנישואי תערובת העלולים להביא להתבוללות, כך יש להיזהר מכל חשיפה לביטוייה של התרבות המקומית. כאשר יעקב מצווה לבניו "והטהרו", הוא משתמש בהיפוכו המדויק של המונח "טמא" המובלט בסיפור דינה. בציון מקום הקבורה המדויק של אלוהי הנכר והנזמים "תחת האלה אשר עם שכם", מודגש רצונו של אבי המשפחה הישראלית להתפטר מיידית מאותם חפצים מסוכנים.

המדרש (תנחומא וישלח, ז) מצטט דו-שיח בין חמור לבין יעקב:

הלך לו אצל יעקב. אמר לו: הרבו עלי מאד מהר ומתן. אני יודע שאברהם זקינה נשיא היה, ואני נשיא הארץ. אמר לו: לא נשיא נקרא, אלא שור, שנאמר 'ואל הבקר רץ אברהם', ורב תבואות בכח שור. ואתה חמור, ואי אפשר לחרוש בשור ובחמור, דכתיב 'לא תחרש בשור ובחמור יחדו'.

בלשונם החריפה משווים חז"ל את נישואי התערובת לאיסור כלאיים, אשר בשניהם מתערב מין בשאינו מינו, ובכך הם מבהירים את עיקר עניינו של סיפור דינה.

יעל צהר

המחלקה לתנ"ך